

microfon și, cum mă gândesc la Străinul de Camus sau Castelul de Kafka, e lesne de înțeles motivul expulzării acestora în rafturile fonotecii, într-o epocă în care chiar imprimarea lor în studio părea de domeniul miracolului. Sau al excepției sublime. Dar, cum din 1990 multe lucruri au intrat în normal și eu fac încă eforturi desperade să trecă acest fatidic prag, speranțele privind recuperarea valorilor marginalizate afișate amar de vreme pot înfrunta cu luciditate actualitatea. Și dacă tot e vorba despre luciditate în programarea reluărilor, să nu uităm că fonoteca nu găzduiește numai grupul valorilor marginalizate. Ele au existat dar, numeric, nu au avut o pondere decisivă. Nu ele au suferit an de an, printr-o prezență tenace și lipsită de strălucire, listele repertoriale și suflul ascultătorilor, nu ele, ci așa-numitele „piese de actualitate”, piese sau scenarii aparținând literaturii române contemporane. Între 1949 și 1979, au fost difuzate 731 de texte din această categorie, numai în 1978 și 1979, ultimii ani pentru care dispunem de statistici publicate, numărul lor ajungând la 52, respectiv 59. 52 și 59 de premiere. Nu mă întreb câte dintre ele și câte dintre cele 731 de texte jucate pe scenă cu cel mai mare număr de spectatori, cum ne convine adeseori să numim studioul radiofonic, au intrat în istoria literară, mă întreb, doar, câte au meritat sollicitudinea cu care au fost promovate de oficialii timpului. Salvându-le, acum, prin uitare nu încălcăm, și noi, adevărul?

Dar, revenind la 1993, semnalăm excelența mai tuturor transmisiunilor de teatru serial (*Decameronul este un exemplu*), valoarea Festivalului de comedie (august) și a Decadei dramaturgiei originale (noiembrie), interesul stîrnit de „Ora enigmelor” ca și încercările, încă timide, de difuzare a „Teatrului experimental”. Centre de culoare într-un peisaj teatral cu destulă personalitate.

ANTOANETA TĂNĂSESCU

DIALOGURI SECUNDE

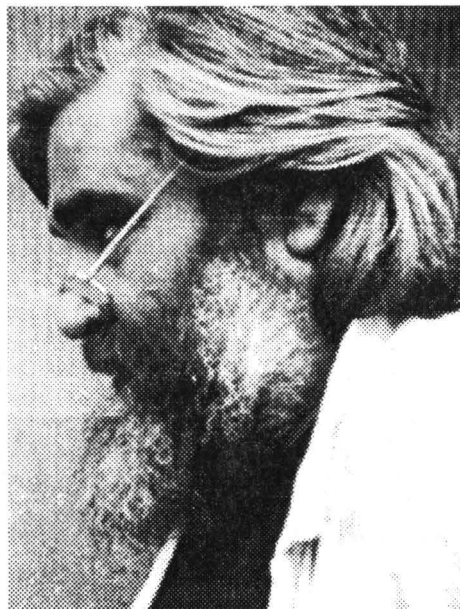
SORIN DUMITRESCU „A face zeiță din cultură...”

■ Orson Welles spunea că nu politica este dușmana artei, „ci neutralitatea, pentru că ea ne răpește simțul tragicului”. Acest simț dimensionează acum existența reală sau fictivă (pe scenă) a omului?

□ Realul nu poate fi cuprins într-o singură categorie estetică. Firește că există epoci predispuse tragicului, cum pot exista altele care optează pentru dramă, pentru comic sau ironic. Dar e bine să înțelegem că nu categoria estetică pune la încercare realul, ci realul o încearcă pe ea, măsura în care aceasta îl poate simboliza. Există în ultimul timp o resurrecție a dispoziției față de tragicul de tip antic. Mă refer chiar la noi, la *Antigona* montată de Tocilescu sau la *Trilogia antică* a lui Șerban. În anumite epoci apare din nou ca plauzibilă, în pofida a 2000 de ani de creștinism, – perspectivă fatalistă – consecința a unui destin ineluctabil ce nu poate fi evitat prin nici un fel de tertip, prin nici un fel de uneltire, putere sau magie. Predilecția pentru tragedia antică pare mai curînd o dispoziție calofilă fiindcă nu o vîd avînd mare legătură cu faptul tragic din realul imediat. Bunăoară mie nu mi se pare că venirea minerilor în 13-15 iunie are de a face cu o categorie estetică. E o manifestare tipic subumană de ne-simțire, înțelegînd prin ne-simțire comportamentul inimii împietrite. Or Creon nu are inima împietrită. Nici un erou care declanșează un scenariu tragic nu e un om lipsit de credință. În orice caz, afirmația lui Welles pe care ați citat-o la început e capitală, pentru că, iată, patru ani care au trecut au demonstrat cu prisosință justetea punctului său de vedere. Într-adevăr, neutralitatea politică e incompatibilă cu fenomenul artistic. Welles poate fi însă contrazis doar dacă descriu politicul ca o zonă gregară, ca pe un teren optim de manifestare a șmecheriei. Dacă înțeleg însă politicul ca pe un teritoriu al tensiunii etice, atunci nu poate exista o incompatibilitate între artă și politică. Personalități uriașe cum ar fi Eminescu, Caragiale sau în vremea noastră Părintele Stăniloae nu au girat neutralitatea artei, neutralitatea politică în general.

■ Marile personalități sînt martori mărturisitori, nu numai contemplatori ai timpului pe care-l trăiesc. Pot da faptele culturale, poate da teatrul o identitate unei epoci care și-o caută?

□ Sigur că da, cu condiția să și-o asume. Cuvîntul martor vine de la martir. Deci e

destul de greu să fii martor fără să-ți riști confortul, „mica stabilitate”. Și liniștea poți să ți-o riști nu neapărat descriind aspectul tragic al evenimentului, ci **desconspirându-l**, în orice caz, dați-vă seama că I.L. Caragiale n-a scris tragedii și n-a provocat tensiuni sumbre în colectivitate. Ba dimpotrivă. Și totuși a trebuit în cele din urmă să-și ia lumea în cap. Exilul lui Caragiale la Berlin ca pentru nimeni altul e martiriu în toată regula pentru un om cu un atît de acut instinct al limbii și al stereotipurilor naționale. Vă închipuiți cît a putut să se chinuie stînd la Berlin. Face cît a fi dat la lei. Întotdeauna cînd mă gîndesc la cazul lui mă înfior, cu toate că mulți ar putea să considere că, depărtîndu-se puțin, stînd în străinătate, a putut să-și ocrotească viața să scape de „salamul de soia” al epocii și să-și domolească amarul. Dimpotrivă. Iată în cazul dramaturgului național calitatea de martor asumată la o cotă foarte înaltă. Teatrul lui dă mărturie nu numai asupra epocii lui. Un teatru de anvergură e un teatru care rezistă în timp și mărturisește în permanență asupra unei vulnerabilități continue care nu se termină cu momentul Richard III, cu Trahanache, cu cei din epocă. Desigur că în clipa cînd încerci să scrii musai teatru atemporal riști să ratezi atemporalitatea. Nici Caragiale, nici Shakespeare n-au dorit să fie atemporali. Din păcate, teatrul care se scrie azi trece destul de razant de zona conflictelor explozive din societatea românească, singura zonă care finalmente ar putea să intereseze peste zece sau peste o sută de ani.

■ **Vorbeați de singurătatea lui Caragiale într-un spațiu al exilului. Credeți că teatrul poate media între singurătatea unui individ și realitatea polifonică, o polifonie care ascunde și lucruri dizarmonice?**

□ Normal așa ar fi. Și, probabil, și reușește în mare parte. Și totuși, competența acestei medieri o are Biserica. Liturgia însăși are elemente spectaculare cu o mare putere emoțională. Modul în care încearcă artele, cultura să se substituie cultului creează o impostură a cărei consecință e că nimeni nu se prea mîntuie. E adevărat, că singurul reazim spiritual ce-i mai rămîne unei lumi necredincioase e faptul cultural. Pînă în '89 publicul avea senzația că la teatru adevărul poate fi strecurat subversiv, pe sub ușă. Christos o spune: „Adevărul vă va face liberi”. Contactul cu Adevărul oferă senzația autentică de libertate, cea după care fiecare aleargă besmetic toată viața și pe care încearcă să și-o dobîndească în toate felurile, fie printr-o iubire mare, fie prin carieră, ș.a.m.d., tot timpul însă ratezi. Lumea a depășit momentul anterior al sugestiei și parabolei. Acum Adevărul se cere rostit altfel. Vă dau un exemplu. Cu toate că **Naționalul** se află într-o piață scaldată în sînge tînăr, repertoriul nu-i justifică locul. Și asta chiar sub direcția atît de promițătoare a lui Andrei Șerban. Am fost printre primii care au îmbrățișat cu multă căldură venirea lui aici; ba, mai mult, în presă am comparat feroarea care-i cuprînsese pe actorii și învierea vieții lăuntrice a teatrului cu o înviere, iar pe Andrei Șerban, cu un Parsifal „post-revoluționar”! Apoi a urmat dezamăgirea. De altfel, în epocă i-am scris o scrisoare unde am încercat să-l avertizez...

■ **Totuși, totul a început sub auspiciile Trilogiei... – un drum de la întuneric la lumină.**

□ A aprins lumina și a suflat în ea pe urmă. **Trilogia** a însemnat foarte mult pentru „căpătarea tonului” – cum ar zice Nichita. Însă repertoriul ulterior a căzut în frivolitate. Accentele și conotațiile **Trilogiei** nu le-au mai provocat nici o piesă. Trilogia a fost singura care a rimat cu masacrul din fața teatrului. Cînd mă exprim atît de critic, nu socotesc profesionalismul incontestabil al regizorilor și al actorilor. Dar în clipa cînd un om sau un popor trece printr-o mare încercare, nu mai poți să-l ispești cu lucruri care sînt sub încercarea prin care a trecut. Din interiorul Naționalului, în chip nevăzut se putea pălmuie conjunctura istorică atît de ostilă creației și bunului-simț. Ocazia n-a fost însă folosită. Știți ce ar fi trebuit să fie Naționalul sub Andrei Șerban? Ar fi trebuit să aibă rolul aceluia teatru subversiv pe care-l tocmește Hamlet ca să îi pună uzurpatorului oglinda în față. Am crezut – că Andrei Șerban o să aibă viclenia lui Hamlet; nu numaidecît ca să se răzbune, ci ca să-l culpabilizeze pe rege. Iată ce ar fi însemnat în teatru un act mărturisitor.

■ **Ați spus că teatrul nu este mediul cel mai bun în care se resoarbe singurătatea omului, că ar fi o impostură față de religie. Totuși magia unei revelații estetice nu se poate întîlni cu trăirea mistică?**

□ N-au cum să se întîlnească, pentru că sînt la niveluri diferite. Un sfînt nu mai merge la teatru, nu pentru că nu se cuvine, ci pentru că nu-l mai interesează. În clipa cînd descoperi scrierea teologică și profunzimile contemplației dumnezeiești, Hugo și chiar Shakespeare, fără să-și piardă cîtuși de puțin din valoare, nu-ți mai pot stîrni interesul. Este bine să nu uităm că există diverse paliere spirituale. A face zeiță din cultură e una din enormele gafe moderne care duc la substituirii extrem de nocive. Intervalul dintre tine și celălalt îl asigură în primul rînd credința. Faptul cultural se adaugă și el, dar e o diferență uriașă de putere, de eficiență.

■ **Unul din noile spectacole bucureștene, Antigona, în regia lui Tocilescu, naște o emoție specială pe ultima replică: „Vino să ne mîntuiești”. Nu credeți că teatrul poate deschide un drum pentru cei a căror căutare nu se împlinește?**

□ Ba da. Și asta a și făcut cultura. Repet, numai o cultură a cărei forță își extrage seva din tematica revelației creștine, se desmărginește sporind în adevăr. Acesta e cazul real al marilor valori. În acest sens, se poate lesne observa, chiar socotit!, dacă există autori dramatici de geniu, cu excepția celor antici, care să ignore tema creștină sau reflexul acesteia în spiritualitatea europeană.